

Χέρμπερτ Μαρκούζε: Η Διαδρομή και το Έργο του

Ο Χέρμπερτ Μαρκούζε υπήρξε Γερμανός πολιτικός στοχαστής εβραϊκής καταγωγής. Γεννήθηκε στο Βερολίνο το 1898 και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Αμερική, πέθανε το 1979. Υπήρξε μαρξιστής, ένας από τους κύριους εκπροσώπους της σχολής της Φρανκφούρτης και από πολλούς θεωρείται -ακόμη και αν εκείνος δεν αποδεχόταν τον όρο-πατέρας της Νέας Αριστεράς. Κατά την διάρκεια της ζωής του βίωσε γεγονότα-σταθμούς του 20^{ου} αιώνα, όπως δύο Παγκόσμιους Πολέμους, αλλά και την άνοδο και πτώση σημαντικών ριζοσπαστικών κοινωνικών κινημάτων.

Αλλά ας τα πάρουμε με την σειρά.

Τα πρώτα χρόνια

Ο Μαρκούζε υπήρξε γόνος σχετικά ευκατάστατης εβραϊκής οικογένειας, ενσωματωμένης στη γερμανική κοινωνία. Στα δεκαοχτώ του συμμετείχε στον Α΄ Παγκόσμιο, χωρίς όμως να πολεμήσει, υπηρετώντας σε στρατιωτικούς στάβλους στο Βερολίνο. Επιστρέφοντας το 1917, εντάχθηκε για μικρό χρονικό διάστημα στο SPD (Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα). Στην συνέχεια, πήρε ενεργά μέλος στο κίνημα των συμβουλίων των στρατιωτών, ένα κίνημα που συμμετείχε στην εξέγερση των Σπαρτακιστών, από το οποίο αποχώρησε επίσης σύντομα, το 1918. Όπως παραδέχεται, εκείνα τα χρόνια είχε διαμορφωθεί ήδη η πολιτική του σκέψη, η οποία αντιτίθετο τόσο στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα όσο και στον τρόπο λειτουργίας των συμβουλίων των στρατιωτών.

Οι σπουδές

Απογοητευμένος από την Γερμανική Επανάσταση, ο Μαρκούζε στράφηκε σε φιλολογικές και φιλοσοφικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου και αργότερα στο Φράιμπουργκ. Μέχρι το 1922 είχε προλάβει να ολοκληρώσει το διδακτορικό του και να αναγορευτεί σε διδάκτορας με διατριβή πάνω στο «Γερμανικό καλλιτεχνικό μυθιστόρημα».

Το 1927 δημοσιεύεται το «Είναι και Χρόνος», το μείζον φιλοσοφικό έργο του Μάρτιν Χάιντεγκερ, γεγονός που τον κάνει να επιστρέψει στο Φράιμπουργκ και να ασχοληθεί με τη φιλοσοφία, κοντά στον Χάιντεγκερ και στον Χούρσελ, με τελικό έργο τη διατριβή του με τίτλο «Η οντολογία του Χέγκελ και η θεμελίωση μιας θεωρίας της ιστορικότητας».

Ο Μαρκούζε και ο Χάιντεγκερ σταματούν την συνεργασία τους το 1932 και λίγο αργότερα, το 1933 ο Χάιντεγκερ προσχωρεί στο Ναζιστικό Κόμμα. Εκείνο το διάστημα εκδίδονται τα «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα» του νεαρού Μαρξ και ο Μαρκούζε επανεξετάζει την σχέση του με τον Μαρξ. Τώρα τον βλέπει πέρα από τον, ξεπερασμένο για εκείνον, μαρξισμό των κομμάτων.

Η γνωριμία του με την σχολή της Φρανκφούρτης

Στα τέλη της δεκαετίας του 1930 καταφέρνει να συνδεθεί με το Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φρανκφούρτης. Λόγω της πολιτικής κατάστασης, αντιλαμβάνεται ότι θα είναι αδύνατον για αυτόν να γίνει υφηγητής στο γερμανικό πανεπιστήμιο υπό το ναζιστικό καθεστώς και το Ινστιτούτο ξεκινά ήδη διαδικασίες για την μετανάστευση του στις ΗΠΑ.

Η επαφή με το Ινστιτούτο επηρέασε βαθιά την σκέψη του. Η καινούρια αυτή φιλοσοφική προσέγγιση καλλιέργησε μια, σύμφωνα με τα λεγόμενα του, σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητη ερμηνεία της μαρξιστικής θεωρίας και μια εξαιρετική ανάλυση της πολιτικής κατάστασης.

Στο σημείο αυτό άρχισε και η συστηματική του ενασχόληση με τη ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόιντ.

Μέσα από το Ινστιτούτο της Φρανκφούρτης -μια σχολή νεομαρξιστικής φιλοσοφικής και κοινωνικής σκέψης- δημιουργήθηκε το ρεύμα που έμεινε γνωστό ως «Κριτική Θεωρία», του οποίου ο Μαρκούζε, με τα έργα του, υπήρξε ένας από τους πλέον σημαντικούς εκπροσώπους.

Πιο συγκεκριμένα, οι αναλύσεις της σχολής της Φρανκφούρτης επικεντρώθηκαν στην πραγματοποίηση και την αποξένωση, έννοιες δανεισμένες από την γλώσσα της φιλοσοφίας του Χέγκελ. Με άλλα λόγια, επικεντρώθηκαν στο πρόβλημα της αλλοτρίωσης της ανθρώπινης ύπαρξης.

Τα συμπεράσματα των εργασιών της σχολής της Φρανκφούρτης στο σύνολο τους μπορούν να αποτυπωθούν συνοπτικά στις εξής θέσεις:

- Αιτία της ανθρώπινης πραγματοποίησης στην σύγχρονη κοινωνία, πέρα από τις καπιταλιστικές οικονομικές σχέσεις, αποτελούν και οι δομές της ίδιας της βιομηχανικής κοινωνίας.
- Πηγή της αλλοτρίωσης είναι, κατ' ουσίαν, η επιστημονικο-τεχνολογική δομή του τρόπου παραγωγής και αυτό ανεξάρτητα από τις κυρίαρχες οικονομικές σχέσεις του καπιταλιστικού συστήματος.

Αυτός ο θεωρητικός προσανατολισμός, αναπόφευκτα, έρχεται σε ρήξη με μια ακόμη θέση του ορθόδοξου μαρξισμού: την ιδέα εκείνη που δίνει πρωτεύουσα σημασία στην οικονομική βάση έναντι του λοιπού κοινωνικού εποικοδομήματος.

Μετανάστευση στην Αμερική

Την ένταξη του Μαρκούζε στη σχολή της Φρανκφούρτης ακολούθησε η μετανάστευση του στις Η.Π.Α το 1934 και η δημοσίευση έκτοτε πλήθος δοκιμίων και άρθρων.

Μετά το τέλος του πολέμου, ο στοχαστής απέκτησε την αμερικάνικη υπηκοότητα, δεν επέστρεψε στην Γερμανία και εργάστηκε για τις αμερικανικές κρατικές υπηρεσίες στο πλαίσιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Παρότι αργότερα κατηγορήθηκε ότι υπήρξε πράκτορας της CIA, ο ίδιος αποκάλυψε ότι, στην πραγματικότητα, η βασική του δουλειά ήταν ο εντοπισμός στην Γερμανία ομάδων με τις οποίες ήταν δυνατή η συνεργασία των Αμερικανών μετά τον πόλεμο. Αυτές οι ενέργειες εντάσσονταν στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης της Γερμανίας και του εντοπισμού ναζιστικών ομάδων που έπρεπε να λογοδοτήσουν. Συμμετείχε, δηλαδή, σε ένα μεγάλο πρόγραμμα αποναζιστικοποίησης, το οποίο όμως τον απογοήτευσε, δεδομένου ότι μεγάλα ονόματα εγκληματιών πολέμου πήραν και πάλι υπεύθυνες θέσεις στην γερμανική κοινωνία.

Το 1950 επιστρέφει πια στην ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία και εργάζεται στα πανεπιστήμια Κολούμπια και Χάρβαρντ, ενώ το 1954 αναλαμβάνει τη θέση καθηγητή πολιτικών επιστημών στην Μασαχουσέτη.

Μέχρι το 1964 έχει δημοσιεύσει κάποια από τα σημαντικότερα έργα του όπως τα:

- Λόγος και Επανάσταση—Ο Χέγκελ και η άνοδος της κοινωνικής θεωρίας (1941)
- Έρως και πολιτισμός (1955)
- Ο Μονοδιάστατος Άνθρωπος (1964)

Τον επόμενο χρόνο, το 1965, ανακηρύσσεται καθηγητής πολιτικών επιστημών στο Σαν Ντιέγκο της Καλιφόρνιας. Στο διάστημα που έχει μεσολαβήσει έχει αποκτήσει, μέσα από τα βιβλία και τη σκέψη του, μεγάλη αναγνώριση. Ο λόγος του ασκεί έντονη γοητεία στα κινήματα των φοιτητών, που ανθούν στην δυτική Ευρώπη και στην Αμερική και μάχονται ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, αλλά και στα σχέδια δημιουργίας πυρηνικών εργοστασίων. Αποκαλείται ευρέως ως ο «πατέρας της Νέας Αριστεράς» με αποκορύφωμα της επιρροής του τον ίδιο τον Μάη του '68, τα προτάγματα του οποίου -έτυχε κατά τον Μαρκούζε- να ευθυγραμμίζονται πλήρως με πολλές από τις ιδέες του.

Στην διάρκεια των κινητοποιήσεων της δεκαετίας του 60, ο Μαρκούζε συμμετείχε ενεργά στα κινήματα και διαδήλωνε μαζί με τους φοιτητές, υπερασπιζόμενος τα αιτήματα τους, που ήταν επίσης και δικά του. Όταν άδικα κατηγορήσαν μια από τις φοιτήτριες του, την γνωστή ακτιβίστρια Άντζελα Ντέιβις, για απαγωγή και φόνο και την έβαλαν στην λίστα των καταζητούμενων του FBI, εκείνος την υπερασπίστηκε δημόσια και έμπρακτα. Τότε τράβηξε, χωρίς να το επιθυμεί, την προσοχή της δεξιάς και άρχισε να δέχεται απειλές. Οι φοιτητές του αντέδρασαν και τον στήριξαν.

Κάποια από τα βιβλία που έγραψε εκείνη την περίοδο και τα επόμενα χρόνια είναι:

- Το τέλος της Ουτοπίας (1967)
- Ψυχανάλυση και Πολιτική (1968)
- Αντεπανάσταση και Εξέγερση (1972)
- Δοκίμιο για την Απελευθέρωση (1973)
- Η Αισθητική Διάσταση (1978)

Μέχρι το τέλος της ζωής του, το 1979, δεν σταμάτησε ποτέ να γράφει και να αναστοχάζεται τις ιδέες του.